

ivn KARWIJ

IVN Oost-Veluwezooom | Lente 2023 | 48e jaargang nr. 1

**Mezen-
kasten**

pagina
9

**Coalitie
Veluwezoom**

pagina
10

**Zaadjes van
verlangen**

pagina
12

**In de ban
van de bloem**

pagina
16

Bij ons ben je op het juiste adres voor Fairtrade artikelen en (h)eerlijke foodproducten. Alles gemaakt met respect voor mens en milieu. Elk produkt met een eigen FAIRHAAL. Een feestje om te geven en om te ontvangen. Loop eens binnen en laat je verrassen.

Wereldwijd van betekenis zijn, dichtbij huis
www.dewereldwinkels.nl

EETERIJ de Jutberg

Natuurlijk smakelijk!

Bij Eeterij de Jutberg is het sfeervol genieten van een lunch of diner. Onze gerechten worden "natuurlijk" bereid met verse kruiden uit eigen tuin. Ook met kinderen kunt u bij ons prima terecht. Voor en na het eten kunnen zij lekker uitrusten in de speeltuin of op het springkussen. Bij Eeterij de Jutberg kunt u ook nog heerlijk nagenieten van een lange wandeling of fietstocht door het nationaalpark De Veluwezoom.

Voor meer informatie: www.eeterijdejutberg.nl

**Computers
op maat
Onderhoud
Netwerken
Reparatie
Supplies**

Emmastraat 29 • 6881 SN Velp • (026) 3640641
Internet: www.ictvisie.eu

Sinds 1980 Hoveniers met Passie!

⇒ Beleef
⇒ Geniet
⇒ Ontspan

gebr. RIJNEVELD b.v.
tuin- terreinverzorging
en bestratingen

► Advies en ontwerp
► Tuinaanleg
► Onderhoud

Spankeren 0313-427288
www.rijneveld.nl

4	Van de redactie / Van het bestuur	16	Natuurlijk welbevinden: In de ban van de bloem
5	Nieuwe website: hoe, wat & waarom	17	Met biodiversiteit ben je nooit uitgeleerd!
6	De levensgemeenschappen van Oost-Veluwezoom	20	Duurzame bosbouw, wat is dat?
9	Mezenkasten reinigen	22	Bijspijkeren: geluiden in de natuur Korte vogelcursus
10	Coalitie Veluwezoom: natuur op 1	23	Boekbespreking: Over emoties bij dieren
12	Zaadjes van verlangen		
14	Ik word er weer boos over		

Kopij voor het volgende nummer
vóór 23 mei 2023 mailen naar:
redactiekarwij@ivnoostveluwezoom.nl

COLOFON

Verschijnt vier keer per jaar in maart, juni, september en december. Oplage: 330 exemplaren.
Artikelen overnemen mag, maar wel met bronvermelding en onze toestemming.
Artikelen in KARWIJ weerspiegelen niet altijd de mening van de redactie.
Wilt u de KARWIJ alleen digitaal ontvangen? Stuur dan een mailtje naar de penningmeester.

Redactie KARWIJ

Jeroen Boland, Paul Houtepen en Peter Sinon.
Correcties: Anne Sleebom
Vormgeving: Bart Riggeling

Aan dit nummer werkten mee:

Adelijne Martin, Ben Brussen, Gerit Lammers, Jaap Vette, Marijke Dammers, Resie Oude Luttikhuis, Richard van Gelder

Foto omslag: Februari verstild, Rozendaalse Zand (Jeroen Boland)

Leden- en donateursadministratie

Lidmaatschap minimaal €25 per jaar
Donatie minimaal €15 per jaar
IBAN NL92 INGB 0001 4172 80 t.n.v.
IVN Oost-Veluwezoom o.v.v. naam lid/donateur
Schriftelijk: penningmeester IVN-OV,
Mezenlaan 27 6951 HJ Dieren
of penningmeester@ivnoostveluwezoom.nl

Opzeggen als lid? Schriftelijk 1 maand voor einde lidmaatschapsjaar (vraag datum lid worden zo nodig na bij de penningmeester)
Opzeggen als donateur? Schriftelijk voor 1 dec.

Bestuur

Voorzitter - Willem Cramer
Secretaris - Jeannette Heinsbroek
Penningmeester - Maaïke van Roekel
Publieksactiviteiten - Bouzian Salama
Communicatie - Resie Oude Luttikhuis

Secretariaat bestuur

secretaris@ivnoostveluwezoom.nl
Postadres: De Klaproos
Korenbloemstraat 21, 6991 VN Rheden

Nieuwe leden:

Marijke van der Veeke, Ingrid Zijdel de Niet, Esther van Ophuizen, Dieker Marijke van der Veeke en Ronald van Maurik

Opzeggingen:

Daniel Brinkman

Drukker: Editoo B.V. Arnhem

Van het bestuur

Op het moment van schrijven zit onze vereniging alweer helemaal in de achtbaan van dingen om te doen. De voorvertoning van de film 'Onder het maaiveld' was een doorslaand succes. De kaartjes waren voor beide voorstellingen uitverkocht en de mensen waren erg positief over zowel film als informatiemarkt op de zondagmiddag. Daarnaast hebben we een stagiaire, Solenne Bryson, die tot half april stage loopt bij onze afdeling. Zij is druk bezig in onze tuinen (Klaproos en IVN) en met excursies, scholenwerk en meer. Inmiddels is de mooie foto van Corlène van de Camp op de schuifwand in de Klaproos geplakt en de prijswinnende foto van Sem Scheerder boven de binnenramen. De appel valt niet ver van de boom: hij is kleinzoon van Jan Scheerder, gewaardeerd lid van de tuinwerkgroep en 'höffotograaf' van de afdeling, die helaas niet meer onder ons is.

Dit is allemaal te zien op de ledenvergadering op dinsdagavond 18 april, dus zet die datum maar gelijk even in de agenda!

Ook is al het nodige in de Klaproostuin te zien: de vijver, de nectarkroegentocht voor de bijen en de klimaatvakken. Misschien ben je wel bij de presentatie geweest van Gerrick Cromwijk, een van onze jongere leden en student aan Van Hall Larenstein in Velp. Hij heeft in het kader van zijn studie een ecologisch adviesrapport gemaakt voor de Klaproostuin! Naast al deze aangename drukte binnen onze vereniging is de nieuwe website *live* gegaan. Deze wordt steeds beter en toegankelijker.

In deze KARWIJ kan je ook nog lezen over de Coalitie Veluwezoom, waar we als afdeling deel van uitmaken. Dit jaar hebben we ook nog het 60-jarig jubileum van onze afdeling, dat we laten aansluiten bij 450 jaar Rheden. De denktank is gestart. Zo blijft er toch altijd wat te doen in ons groen. 'Samen Vernatuur-zamen' is hierbij een prachtig motto!

Namens het bestuur
Resie Oude Luttikhuis

Van de redactie

Op het moment hoor ik de eerste merels zingen in de vroege ochtendschemer. Een regenbuitje deert hen niet. Crocussen zijn uitgelopen, een eerste vlinder passeert me in de tuin. Een teken dat de verzamelde temperatuur dit jaar al stevig oploopt. Tegen de tijd dat jij dit leest zijn ongetwijfeld de heggemussen al weer te beluisteren, misschien is zelfs de tiftjaf al weer terug.

En zo zijn er ook meerdere tekens van leven in de vereniging IVN Oost-Veluwezoom. Het borrelt en bruist binnen onze vereniging, alsof het voorjaar al is losgebarsten en deze KARWIJ staat er dan ook bol van. Als uiting van een vereniging die veel te bieden heeft. De vinger aan de pols van wat er op gemeentelijk politiek vlak beweegt en gevolgen zal hebben voor onze natuurervaringen. Blijvende aandacht voor kinderen als natuurliefhebbers in de dop. Kanttekeningen en vragen bij actuele begrippen als natuurvolgend bosbeheer. Natuurlijk ook enkele inmiddels haast "vaste" rubrieken zoals over Levensgemeenschappen. Meer dan hier volledig kan worden samengevat.

Fijn is ook, dat er veel is aangedragen door een reeks leden. Als redactie zijn we blij met dit brede aanbod want het biedt gelegenheid een veelkleurige editie samen te stellen. We hebben er dan ook alles aan gedaan een editie op je mat te doen belanden die je veel leesplezier biedt, informatief is en je nieuwe gelegenheid tot verwondering geeft. Nu nog wachten op de terugkeer van de boerenzwaluw en de koekoek!

Nieuwe website voor onze afdeling

Wie geregeld de website van IVN Oost-Veluwezoom raadpleegt, zal gemerkt hebben dat die sinds eind januari vernieuwd is. De 'webmaster' vertelt.

Onze afdelingssite is onderdeel van de website van de landelijke IVN. Alle IVN-afdelingen maken gebruik van het landelijke website-systeem. Dit systeem was verouderd en moest vervangen worden. Dit was meteen hét moment om de eisen en wensen rond de website opnieuw te bekijken.

Een van de punten was dat het beheer van de webpagina's in het vorige systeem lastig was. De nieuwe website is overgestapt naar Wordpress voor contentbeheer. Het plaatsen van nieuwe pagina's is nu een stuk eenvoudiger geworden. We hebben ook meer vrijheid gekregen om de hoofdpagina van onze afdelingssite in te richten.

Zo zie je op de nieuwe site dat de hoofdpagina veel meer informatie bevat. Veel bezoekers van websites zijn meer gewend te scrollen dan veel te klikken. We bieden op de hoofdpagina veel informatie in blokjes aan. Zo krijgt de bezoeker snel overzicht van wat wij als IVN-afdeling te bieden hebben.

Educatie is voor IVN belangrijk, daarom staan onze publieksactiviteiten bovenaan. Dan volgen andere zaken, zoals de IVN-tuin en cursussen die we aanbieden. Voor bezoekers die actief willen worden is er een overzicht van onze werkgroepen en hoe de vereniging georganiseerd is.

Ondergetekende en Resie Oude Luttikhuis volgden een workshop van de landelijke IVN om de mogelijkheden van de nieuwe website optimaal te leren benutten. Het overzetten van de inhoud van de oude naar de nieuwe website was wel een behoorlijke klus. Eigenlijk kwam het erop neer dat we de nieuwe website volledig opnieuw hebben moeten opbouwen. Alleen de teksten werden automatisch overgezet.

We hebben in de voorbije tijd al aardig wat positieve reacties mogen ontvangen, maar de website is nog niet klaar. Een aantal zaken werken nog niet helemaal goed, zoals de koppelingen naar de route-app en de zoekfunctie.

Uiteindelijk zijn we blij met het resultaat. We hopen met de nieuwe website meer bezoekers te bereiken en daarmee ook meer mensen naar onze activiteiten te trekken. Daarnaast zullen ook steeds meer wetenswaardigheden en nieuws op de site te vinden zijn. Graag horen we ook jullie mening en tips. Veel plezier met bezoeken en verkennen!

Gerrit Lammers

Naschrift van de redactie

De KARWIJ-redactie is natuurlijk ook blij dat zowel landelijk IVN als onze afdeling met de nieuwe website beter uit de voeten kunnen.

Ons blad bevat geregeld achtergrondartikelen; vaak zijn dat wat langere bijdragen, zo ook in dit nummer. We vinden het een uitdaging om die informatie permanent te ontsluiten voor breder publiek dan 'alleen' de leden: de website biedt daarvoor kansen. Ook plaatst ons blad geregeld bijdragen die langere tijd lezenswaard blijven.

Daarom zal de redactie af en toe artikelen bewerken voor plaatsing op de website. Dit jaar willen we proefdraaien met dat maatwerk. Zo komt die content én in ons blad, én via de website goed uit de verf. Deze blijft zo langer beschikbaar voor leden én voor sitebezoekers, en artikelen worden hopelijk vaker gelezen. Wij zijn erg gemotiveerd om dit zo te gaan doen! En we hopen dat het leden ook extra stimuleert om te schrijven in KARWIJ.

Levensgemeenschappen van de Oost-Veluwezoo

V. Posbank en Herikhuizerveld: van de grote, niet zo stille heide

Glooiende heuvels die zich ontvouwen in de ochtendmist. Een paarse gloed, een zoete geur van honing, het gezoem van honderden bijen rond de kast of een stilte die alles blootlegt in een mensenhart. Het had hier zomaar 'Poëziebank' genoemd mogen worden.

Doorsneden met het geronk van motoren, het gebabbel van kinderen die vrij zijn, of de diepere gedachten van mensen die zich onbespied wanen en verderop daarom nog goed verstaanbaar. Want ook dat is de Posbank: decor voor mensen die zich buiten wagen voor een wandeling. Waarmee we direct zijn aangekomen bij de bedreigingen voor dit gebied. Op warme zomerdagen gaat de schoonheid ten onder aan het eigen succes. Meerdere malen al is een poging gedaan om de toeristische druk wat te verminderen. Even zo vaak strandde die poging door gebrek aan kennis en inzicht bij de bestuurders, handig bespeeld door belangengroepjes met goede bedoelingen.

Dit is het hoogtepunt van de zuidelijke stuwwal. Door een reuzenhand vanuit het IJsseldal opgedrukte heuvels, afgewisseld met later door smeltwater uitgespoelde laagten. Een wisselend open, weids of veilig begrensde omgeving, met verspreide bomen en vooral: heide. 'Natuur' zoals de meeste mensen in Nederland zich die voorstellen.

Die heide is direct verbonden aan schapenhouderij. Deze was essentieel in de agrarische dorpen, vanaf de Middeleeuwen tot aan de eerste helft van de 20e eeuw. Behalve wol leverden de schapen mest zo-

lang ze in de winter op stal stonden. Werd de stal al te vochtig, dan werd de bodem opgehoogd met heideplaggen. Tegen het einde van de winter stonden de schapen dan enkele meters hoger in de stal. Die met plaggen vermengde mest werd gebruikt op de, vaak aan de andere zijde van het dorp gelegen, enken of akkers. Door eeuwenlang gebruik is hierdoor een vruchtbare strook ontstaan die we bijvoorbeeld aan de noordkant van Rheden vanaf de weg meteen in het vizier hebben.

Het gebied wordt niet meer grootschalig bijgehouden door schapen, de wol is vervangen door goedkope katoen en kunststoffen, de schapenmest door kunstmest. Maar gelukkig is er nog steeds één kudde die hier rondtrekt. In de loop van de jaren zijn diverse andere vormen van beheer uitgetoetst. Loslopende grote grazers zoals paarden komen we ook nu tegen op onze wandelingen. Mechanisch maaien en plaggen waren geen succes: het terrein leent zich niet voor tractoren en plaggen met de plaghak is, zo weet ik uit eigen ervaring, ongenadig zwaar. Het kort houden van opslag van berk en grove den helpt het landschap open houden.

De vrije toegang tot de heide voor de mens veroor-

zaakte midden jaren zeventig bijna een ramp. De toegang leek volledig ongereguleerd, waar mensen liepen maakte de heide plaats voor kaal zand, dat bij een flinke regenbui wegspoelde en diepe voren in het landschap achterliet. Alleen het inperken van die vrijheid kon erger voorkomen.

Struikheide is echter een robuuste plant, die veel armoede en droogte kan verdragen en waarvan de zaadjes decennialang intact blijven tot betere tijden aanbreken. Gelukkig trad destijds het herstel dan ook vlot in. Nu kun je op de heide zomaar bijenkasten tegenkomen - je hoort ze al op afstand - van waaruit duizenden bijen hun voedsel halen in het terrein.

Erica, struikheide. Beeldbepalend voor de Posbank

Reptielen zoals de zandhagedis en de hazelworm voelen zich hier nog thuis, al moet je oren en ogen tegenwoordig wel heel erg de kost geven om ze nog te vinden. Het beste moment is de vroege ochtend, wanneer ze nog traag zijn en in het zonnetje opwarmen en niet zo snel weggelopen. Mogelijk tref je dan nog de levendbarende hagedis aan in wat vochtiger delen van het terrein.

Meer algemeen zijn de mestkevers. Op een wandeling tussen de heuvels zijn ze haast niet te ontwijken, zo veel zijn het er. Er valt dan ook het nodige op te ruimen aan schapen- en paardenmest. De paars-zwart glimmende torren zijn leuk om mee te spelen. Ze bijten niet, zijn groot genoeg om goed te bekijken en wegvliegen doen ze bijna niet. Een mooi beestje om nader kennis te maken met onze keverfamilies.

Van belang is natuurlijk de conclusie dat met zoveel insecteneters het aantal insecten enorm moet zijn, zelfs als ze niet opvallen. Een belangrijke voedsel-

bron voor veel insecten is natuurlijk de heide zelf en alles wat daar op leeft.

Mestkever

De diverse soorten mieren laten zich wel goed zien. Mieren zijn daardoor vrij eenvoudig te vinden en het is bijzonder aardig ze eens een tijdje te volgen in hun bezigheden. Heb je geluk, dan vind je er een aantal druk doende met het verslepen van de rupsen van het heideblauwtje. Die rupsen zijn aantrekkelijk voor de mieren door een speciale afscheiding. Het warme mierennest is een ideale plaats voor de rups om te verpoppen en later als vlinder de wereld te betreden. Een mooi voorbeeld van symbiose dus.

Mierensoorten en heidebeheer

De verschillende mierensoorten zijn gevoelig voor het soort beheer dat wordt toegepast. Dat hangt samen met de manier waarop zij hun nest bouwen. We kennen een zogenaamd simpel bodemnest, dat goed bestand is tegen verstoring en makkelijk verplaatst of herbouwd kan worden. Het complexe bodemnest wordt gemaakt door mierensoorten die hun voedsel ondergronds vinden. Het nest is zo groot, dat verplaatsing niet mogelijk is. Dan is er het strooiselnest, dat in de laag bladeren en takken in de strooisellaag wordt gebouwd. Dit is natuurlijk een kwetsbare omgeving, wild dat er doorheen loopt, maakt er snel korte metten mee. Als vierde type kennen we de befaamde mierenhoop, officieel koepelnest. Begrazing en maaien of plaggen betekenen het einde van zo'n koepelnest. Soms vind je een kolonie die probeert opnieuw het nest te bouwen maar de energie en tijd die dit kost verhinderen de klus uiteindelijk bijna altijd. Bij ontbreken van gericht beheer treffen we daarom makkelijker meer mierensoorten aan.

Plantkundig is het terrein interessant als groeiplaats van struikheide en de stekelbrem. In de vegetatiekunde noemen we dit de 'associatie van struikheide en stekelbrem' of *Genisto anglicae-Callunetum*. De soortenrijkdom aan planten is in de droge delen heel laag, waar water bereikbaar wordt treffen we meer soorten aan, zoals mogelijk de wilde tijm. Voor mossen is het gebied heel interessant: ruig haarmos, *Cladonia* korstmossen, boskronkelsteel-tje: de lijst is eenvoudig uit te breiden door op een zonnige middag eens op je gemak de bodem en planten af te speuren. Zonder al die soorten meteen te hoeven benoemen is de verscheidenheid die je zo kan vinden al een avontuur op zich.

De bijen voelen zich thuis tussen de bloeiende Erica

Podsolgronden

De voedselarme zand- of zandleemgronden kennen onder het oppervlak een zogenaamde podsolbodem. Podsolgronden worden gevormd door uitspoeling van mineralen uit de bovenlaag, die zo na verloop van vele jaren bijzonder voedselarm wordt. De mineralen spoelen op grotere diepe weer in en hopen zich daar op, waarbij de vorming van een zogenaamde oerbank kenmerkend is. Deze oerbank, vooral samengesteld uit ijzerdeeltjes, is plaatselijk voor vocht ondoordringbaar, zodat ook op hoge gronden hier en daar toch poelen kunnen ontstaan die heel lang water houden. Het gevolg is dat het leven eromheen direct losbarst. Er is op deze bodems doorgaans maar weinig humus, die vaak halfverteerd is.

Dynamiek en bedreigingen

Eerder in deze reeks over levensgemeenschappen kwamen de begrippen dynamiek en diversiteit, anders vertaald: temporele en ruimtelijke variatie, al eens aan de orde. De levensgemeenschap heide kent redelijk wat dynamiek wind, zon en regen heb-

ben er vrij spel. Wie er aardigheid aan heeft, moet maar eens letten op het verschil tussen hellingen op de zuidkant en die op de noordkant, onder invloed van zonlicht en dus temperatuur. De biodiversiteit lijkt in dit gebied niet heel hoog, de afwisseling in de ruimte is bedrieglijk door de hoogteverschillen. Wat flora betreft is het een schamel geheel dat bijzonder kwetsbaar is. Het vergt veel inventiviteit van de beheerders om de dynamiek zó op peil te houden dat het grote geheel bewaard blijft. De heidevegetatie is geen climaxvegetatie, zodat er bij weinig activiteit al snel opslag komt van berk en eik, pijpenstrootje en bochtige smeie. Die 'vergrassing' wordt in de hand gewerkt door overbemesting elders, die via de lucht stikstofneerslag veroorzaakt. De struikheide profiteert dan van een hoger voedselaanbod, de strooisellaag tussen de planten wordt dikker, helaas heeft de struikheide wel kale grond nodig om te kunnen kiemen... Verder voelt het heidehaantje zich in die dikkere strooisellaag prima thuis. Dit kevertje leeft van de bladeren van de struikheide en een plaag ligt dan ook op de loer.

Kleine tijm

Het fysieke geologische landschap van de hoge Veluwezoom als zodanig mag dan weinig bedreigingen kennen, de heide als bekleding van dat landschap blijkt helaas des te kwetsbaarder.

Tekst: Peter Sinon

Beeld: Peter Sinon, Marleen Thijssen (Wikimedia Commons)

Mezenkasten reinigen

IVN, gemeente en onderwijs doen het samen

De eikenprocessierups kreeg in voorbije jaren steeds meer de kans om zich sterk te vermenigvuldigen. Zo ook in de gemeente Rheden, waar men al in 2004 was gestart met het bestrijden van het plaagdier. De gangbare bestrijding van de processierups bestaat uit een combinatie van biologische bestrijdingsmiddelen en wegzuigen. Deze bestrijdingsmiddelen doden echter naast de eikenprocessierups ook alle andere rupsensoorten die op dat moment in de boom zitten. Dat is uiteraard onwenselijk. Sinds 2019 is de gemeente daarom steeds meer overgegaan op preventie en methoden van natuurlijke bestrijding, zoals kruiden of vegetatiebeheer en het ophangen van mezenkasten.

De kastreiniging staat of valt met de inzet van de trapassistent

Mezen kunnen het, mits ...

Voor dat doel heeft de gemeente Rheden in afgelopen jaren op verspreide locaties meer dan 150 mezenkastjes opgehangen. De plaatsing van deze kasten is effectief omdat het de vogels beschutte nestgelegenheid biedt. De mezen zullen echter niet gaan nestelen in een gebruikte, vuile kast. Daarom is het belangrijk dat deze ieder jaar worden schoongemaakt. IVN Oost-Veluwezoom heeft met de gemeente afgesproken

dat wij de jaarlijkse reiniging van de mezenkastjes op ons nemen. Dat is best een flinke klus, daarom heeft IVN contact gelegd met de MBO opleiding Yuverta in Velp om hierin samen op te trekken. Dit past helemaal in onze afdelingsstrategie om meer gezamenlijke natuuractiviteiten met de gemeenten, 'groene scholen' en andere belanghebbenden op te starten.

Zo gezegd, zo gedaan

De leerlingen van Yuverta startten op 14 december 2022 met het schoonmaken van de nestkastjes. De initiatiefnemers werven onder de afdelingsleden chauffeurs, trapklimmers om de nestjes schoon te maken en mensen om de trap vast te houden. In totaal namen acht vrijwilligers deel. De schoonmaakactie werd door IVN uitgevoerd op zaterdagochtend 28 januari. Natuurlijk werd deze vrijwilligersactiviteit informeel gestart in de Klaproos met koffie en thee naast het nut en de baat voor de mezen, maakte men er een leuke gezamenlijke ochtend van. Ook was er aandacht voor veilig werken langs

De oude nesten worden verwijderd

de weg en op de trap, adembescherming tegen het stof uit de kastjes en eventuele rupsharen, en het gebruik van reflectiehesjes. Het is goed om te zien dat praktisch alle nestkastjes nog oud nestmateriaal bevatten en dus ook door de mezen gebruikt waren. Na afloop werd de score opgemaakt: in totaal maakten de acht IVN-vrijwilligers ongeveer 45 nestkastjes schoon.

Gezamenlijke aftrap met instructie in de Klaproos

Wat weinig mensen weten: ook mieren en vleurmuizen zijn belagers van de eikenprocessierups. De mier eet de nog jonge rups en de vleurmuis vangt veel motjes, zodat die geen nieuwe eieren kunnen leggen.

Volgend jaar weer

In het komend seizoen wordt de aanpak iets anders. Dan vindt de schoonmaakactie plaats in oktober en november, de mezen worden dan niet gestoord in hun winterschuilplaatsen.

Met dank aan Jaap Vette en IVN-vrijwilligers
Beeld: Ben Brussen

Coalitie Veluwezoom: natuur op 1

IVN Oost-Veluwezoom op de bres voor natuurbehoud

Zoals uitgebreid in de pers werd belicht, is door de gemeenteraden van Rheden en Rozendaal in 2022 het ‘Masterplan Welkom Veluwezoom’ aangenomen. De voorbereidingen werden gekenmerkt door wijzigen-de plannen. Ook IVN Oost Veluwezoom is daarbij betrokken. Samen met andere organisaties vormen wij de Coalitie Veluwezoom. In dit artikel lichten we onze betrokkenheid toe.

Natuur op de Veluwezoom is gebaat bij rust en dus liefst een lage recreatiedruk

Wat is de Coalitie Veluwezoom?

De Coalitie Veluwezoom is opgericht met als doel het oorspronkelijke scenario C++ van het Masterplan uit te werken en onder de aandacht te brengen bij de lokale politieke partijen en bewoners. Acht februari is er een bijeenkomst met andere belangpartijen geweest om de regio nog beter te vertegenwoordigen.

De Coalitie Veluwezoom is een stichting waarin de volgende organisaties deelnemen: Belang Beekhuizen, Elcoms Belang, Toeristisch Platform, Ondernemersvereniging DELS en IVN Oost-Veluwezoom. Begin 2023 staat een aantal partijen op het punt zich aan te sluiten. De stichting wil als lokaal organisatienetwerk gesprekspartner zijn van de gemeente Rheden bij de uitvoering van het Masterplan Veluwezoom. Namens ons bestuur neemt Resie Oude Luttikhuis deel aan de besprekingen.

Wat speelde er ook alweer?

Met het oog op het recht op burgerparticipatie werden begin 2021 partijen uit de gemeente Rheden uitgenodigd op inspraakavonden over de plannen voor de Veluwezoom. Het bestuur van onze IVN-afdeling besloot hieraan deel te nemen in de persoon

van de voorzitter. Ook de werkgroep Duurzaamheid wilde dit graag: vanuit de werkgroep werden Jan Smook en Resie in de Coalitie betrokken.

Kern van Masterplan en Uitvoeringsagenda

Het doel is een beter evenwicht tussen recreatie, natuur en omgeving in ons deel van de Veluwezoom.

De gemeente Rheden wil dit realiseren door:

- parkeerplekken concentreren aan de rand, zo dat er meer rust voor natuur in het hart van het gebied heerst;
- ‘rondrijden’ door gemotoriseerd verkeer afsluiten op zon- en feestdagen van 1 april tot 31 oktober;
- parkeerplaatsen hoger op aan Beekhuizenseweg zijn dan dicht;
- een vergrote ontvangstlocatie van Natuurmonumenten op de Heurne met goede verbinding van en naar treinstation Rheden;
- inrichten van een parkeer route informatie systeem (PRIS) samen met buurgemeenten, wat leidt tot betere spreiding van toeristen.

Na twee jaar vindt een evaluatie plaats.

Tijdens de inspraakavonden werden de verschillende scenario’s besproken en leek de projectleiding meer voor scenario A en B te zijn (minder natuurvriendelijk) dan voor scenario C. Verschillende organisaties, waaronder IVN, waren meer gecharmeerd van scenario C. We besloten dit gezamenlijk verder uit te werken als Coalitie Veluwezoom onder het motto “een gastvrije Veluwezoom waarbij de natuur op 1 staat”. Vooral dat tweede gedeelte en het borgen van duurzaam recreëren vinden wij belangrijk.

Dit heeft in september 2021 geleid tot het scenario C++ met als kerndoelen: goed gastheerschap en spreiden van de recreatiedruk. Dat willen we

bereiken door het verleggen van parkeren naar de randen van het gebied, de bezoeker verleiden ook bezienswaardigheden te bezoeken in de omgeving van de bekende trekpleisters, zoals de Posbank en Zijpenberg, de dorpskernen, kastelen Middachten en Roozendaal, de uiterwaarden enzovoort. We hopen met die spreiding ook de overlast van bezoekers voor zowel omwonenden als natuur te minimaliseren. Afsluiting van gemotoriseerd verkeer op de doorgaande wegen is hier onderdeel van, evenals borging van toegang voor mindervaliden en toegang tot het hondenlosloopgebied. Het stimuleren van openbaar vervoer via de drie treinstations van Velp, Rheden en Dieren vormt ook een belangrijk onderdeel.

2021	juni	Particuliere belangengroepen maken hun wensen en ideeën kenbaar. Omdat deze zich niet gehoord voelen wordt de Coalitie Veluwezoom gevormd
	juni/juli	De klankbordgroep Veluwezoom ontwikkelt 3 scenario's (A, B en C) Bewoners geven hun mening via een online vragenlijst
	juli	De Coalitie werkt scenario C++ uit
	oktober	19 insprekers reageren op de 3 scenario's in de raadsvergaderingen van Rheden en Rozendaal
	oktober - november	De gemeenteraden kiezen niet voor A, B of C maar voor een ander, eigen scenario D. Dit zonder enige participatie van belangengroepen
2021/2022	december - februari	De gemeenteraden van Rheden en Rozendaal en Natuurmonumenten werken het scenario D uit tot een principeplan
2022	februari	De gemeenteraden geven akkoord op hun eigen plan. Het 'principeplan scenario D' kan worden uitgewerkt
	februari - mei	Het 'principeplan scenario D' wordt verder uitgewerkt naar een Masterplan en Uitvoeringsprogramma
	juni/juli	De gemeenteraden nemen een besluit over het Masterplan Welkom Veluwezoom en het Uitvoeringsprogramma
2023		Voor de uitvoeringsfase wordt de Gebiedstafel Veluwezoom ingericht. Betrokken partijen en belangengroepen kunnen deelnemen

Grote verrassing

Als grote verrassing voor de Coalitie kwamen een aantal politieke partijen in oktober 2021 met een scenario D uit de hoge hoed. Dit is letterlijk op de zondag voor de raadsvergadering bedacht, zonder afstemming met de belangengroepen. Het kenmerkende hieraan was, dat de verkeersafsluiting alleen plaatsvindt als het “te druk” dreigt te worden.

De Coalitie vindt dat dit afbreuk doet aan de natuurwaarden en duurzame ontwikkeling van het gebied, omdat de natuur, flora en fauna ook last hebben van bezoekers op minder drukke tijden. Het gaat om de totale bezoekersdruk op de natuur. Politiek had scenario D echter een krappe meerderheid in de toenmalige gemeenteraad. Het is aangenomen en daarmee is dit de basis voor het Masterplan en de Uitvoeringsagenda geworden.

De raadsverkiezingen van maart 2022 hebben duidelijk een groenere keuze laten zien van de burgers. Groen Links Rheden was en is het eens met de plannen van de Coalitie en heeft in overleg met de Coalitie geprobeerd via amendementen scenario D aan te laten passen. Na de verkiezingen

vormden Groen Links, D’66, PVDA, GPR/B en ChristenUnie het nieuwe college van B&W met het coalitieakkoord Groener, socialer en dichterbij. Dat schept natuurlijk verplichtingen. Een eerste groene daad was het zorgen voor een snellere en uitgebreidere afsluiting voor gemotoriseerd verkeer. Dit zou eerst pas in de loop van 2024 gebeuren en wordt nu effectief in december 2023, sneller lukt dit niet vanwege alle te doorlopen procedures.

Hoe gaat het proces verder?

De gemeenteraad van Rheden heeft ook onlangs weer aangegeven prijs te stellen op voortgaand overleg met de stichting Coalitie Veluwezoom als gesprekspartner. Er zal een bijeenkomst volgen van coalitieleden en gemeenteraadspartijen.

Kortom, de Coalitie zal ook dit voorjaar van zich laten horen. IVN Oost-Veluwezoom wil daarbij zorgen dat de aandacht voor natuur bovenaan komt te staan, en dus ook het streven naar spreiding van de recreatiedruk.

Tekst: Resie Oude Luttikhuis, Paul Houtepen
Beeld: Jeroen Boland

Veldknutsels

Zaadjes
van verlangen

Studio Veldmuis wil mensen inspireren. Dit doet ze door op een creatieve manier de liefde voor de natuur aan wakkeren. Op deze pagina wil ze je kennis laten maken met eenvoudige technieken om heerlijk mee te spelen. Fijn om te doen met je kinderen of kleinkinderen, maar ook als volwassene zal je verbaasd staan hoeveel voldoening het werken met materialen uit de natuur geeft.

De lente is losgebarsten! In de natuur beginnen de zaadjes langzaam te ontkiemen.

Een prachtig moment om stil te staan bij jouw verlangen. Bij wat jij zelf tot bloei wil laten komen.

Voor Jordan was dat zo dapper zijn als een draak, voor Tessa was het om haar eigen bootje te hebben ...

Wat is jouw verlangen?

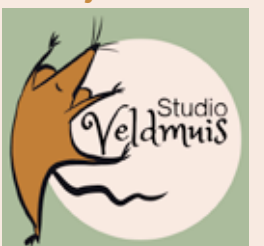
Zo ga je te werk

1. Verzamel zoveel mogelijk **verschillende zaden** uit de tuin of het veld... misschien heb je nog zaden liggen: van een wandeling, vakantie, vergeten te planten of van ooit meegenomen omdat ze zo mooi waren of fijn voelden. Als je dit niet gedaan hebt, kun je ook een zakje zaad kopen of (zoals bij Jordans draak) zaadjes uit b.v. een paprika gebruiken.
2. Bedenk **welk verlangen** je wil laten **ontkiemen**. Jordans verlangen is om dapper te worden. Wat is jouw wens of verlangen?
3. Kan je dit **verlangen** 'vertalen' naar een dier, ding of voorwerp? Jordan vindt een draak het dapperste dier wat hij kan bedenken, dus kiest hij ervoor om een draak te gaan maken.
4. Bedenk hoe je dat wat je bedacht hebt kunt **vormgeven**. Jordan wilde graag tekenen en Tessa wilde haar bootje graag van klei maken, zodat ze het echt vast kan houden.
5. Leef je uit en **have fun!**
6. Is je knutsel klaar? Zet hem dan op een **plekje waar je regelmatig komt**, zodat je steeds weer aan je verlangen **herinnerd** wordt.
7. Maak een **foto van je knutsel** en deel deze met de **redactie van KARWIJ**. Wellicht krijgt jouw creatie dan in de volgende editie wel een ereplaatsje.

Deze knutsel is super eenvoudig om te maken. Hierdoor heb je alle tijd om te kletsen over hoe bijzonder zaadjes eigenlijk zijn, hoe ze zich verplaatsen en hoeveel verschillende soorten er zijn.

Adelijne Martin

Ik word er weer boos over

IVN-leden reageren op lezing door Bas Haring

Vorig jaar schreef KARWIJ over de Klimaatcursus van de werkgroep Duurzame Veluwezoom. Diverse groepen kregen opdrachten: één daarvan was de uitwerking van het thema 'hoe verhouden we ons als mens tot de natuur'. De leden van deze werkgroep belichten visies op (de) natuur vanuit uitgesproken perspectieven. Deze uitwerking kreeg eind vorig jaar een interessant en concreet vervolg.

Veel belangstelling voor het onderwerp bij beide lezingen

De perspectieven op de natuur zijn die van de *homo economicus*, de *homo recreaticus*, de *homo technologicus*, de *homo gelijke-rechticus*, de *homo religiosa* en de *homo naturalis*. Ieder perspectief kreeg vorm in een voordracht door één van de groepsleden. Deze totaalaanpak vormde op 6 en 15 november 2022 de opmaat van de lezing over het thema 'Verdient de natuur een stem' door de wetenschapsfilosoof Bas Haring (zie wikipedia – red.) in Oosterbeek en Dieren.

Een tijd later blikten we terug op dit gebeuren met drie deelnemers: Adelijnne Martin, Anja van den Dam en Marjan Afman.

Visies en kritiek van drie betrokken IVN-leden
Waarom zijn jullie destijds eigenlijk de Klimaatcursus gaan doen?

Anja: "Ik maak me al een aantal jaren druk om de teloorgang van de Aarde en vond dat ik niet genoeg medestanders om me heen had." Adelijnne was voor ze in 2016 IVN-lid werd al bezig met het thema duurzaamheid. Het verbaasde haar dat dit na 2016 nog niet echt speelde bij IVN. Marjan, nieuwsgierig naar de gevolgen van klimaatverandering, werd in afwachting van de gidsencursus door Gerrit Lamers op de Klimaatcursus gewezen.

Theater en natuureducatie?

Is het iets voor IVN om vaker via theater het publiek op te zoeken, als alternatief of aanvulling voor excursies? Marjan denkt zeker van wel, je krijgt een levendige discussie en bereikt ook ander publiek. Het zou ook op middelbare scholen kunnen. Anja denkt dat je als gids ook je verhaal, althans voor een gedeelte, vanuit het perspectief van het dier zou kunnen vertellen.

Was het intimiderend om je verhaal te doen ten overstaan van een 'profdenker', een filosoof?

Adelijnne had bepaald niet de indruk dat Bas Haring er beter over had nagedacht. "Ik merkte dat ik in voorbereiding op dit interview boos werd over de relativiserende manier waarop hij het onderwerp benaderde. Alsof er nu eenmaal verschillende zienswijzen zijn, die je bijna als amusement kunt neerzetten. Je kunt niet zomaar al die zienswijzen noemen, maar moet ook oog hebben voor de harde feiten, wat er aan de hand is." Anja vult aan: "Dan mis je het gevoel van urgentie." Marjan vraagt zich af hoe dit zich dan verhoudt tot hun eigen opzet om het oordeelsvrij te brengen. "Ik vind het waardevol dat we mensen aan het denken zetten door veel facetten te laten zien. Ik weet ook zelf oprecht niet wat ik ervan moet denken en wat goed of fout is. Anja vult aan: "Die twijfels, van hoe je er in kunt staan, als een soort innerlijke stemmen, dat vind ik juist waardevol. Dat eindigt wel met een moreel oordeel, uitgesproken in de dialoog met de *homo naturalis*: we mogen als mensheid niet boven de natuur staan, maar zijn onderdeel van die natuur en moeten ons zo gedragen."

De mens heeft een groter probleem dan de natuur

"Ik vind Bas' wereldbeeld te smal," zegt Anja, "binnen het kader van de wetenschap, waarin het hoofd, de ratio, de andere zintuigen overheerst. Wij mensen, eigenlijk een minder geslaagde diersoort, kunnen één ding goed en dat is denken. Maar dat leidt er toe dat we de boel naar de knoppen helpen, we zijn eigenlijk een sprinkhanenplaag die eerst alles opeet en dan wel in elkaar moet storten. Dat is voor de natuur wel een probleem."

Marjan valt in: "Dat houdt voor ons, de mens, dan op, maar de natuur gaat door." Dat klopt, beamen de anderen: "Wij hebben uiteindelijk een groter probleem dan de natuur, maar Bas had er wel de wetenschappelijke feiten over klimaatverandering bij moeten nemen." Marjan zegt dat hij niet zozeer de klimaatverandering ontkend heeft, maar vooral ter discussie heeft gesteld "... of wij met onze menselijke ratio wel kunnen oordelen wat dieren willen, of wat 'de natuur' wil." "Klopt," zegt Anja, "maar dan moet je als mensheid ruimte geven aan andere elementen in de natuur en niet alles willen beheersen en beheersen."

Marjan vraagt zich af of Bas Haring het hier niet mee eens zou zijn. "Wel heeft hij zich afgevraagd of

het overlijden van dieren wel zo dramatisch is, of die dieren zelf dat wel voelen als ze de dupe zijn van de mens." Ze vervolgt: "Mijn perspectief en inzicht de afgelopen tijd is, dat niet zozeer de natuur een probleem heeft, want die heeft de tijd en overleeft het altijd wel." "Ja," zegt Adelijnne, "maar de vraag is met hoeveel verlies van soorten dat gepaard gaat. Daarin vrees ik wel het doemscenario dat de Aarde een soort Mars of Pluto wordt."

Bas Haring heeft Anja het nieuwe inzicht gegeven, dat het middel 'stemrecht' niet per definitie het doel 'beter-rekening-houden-met-de-natuur' zal dienen. Dat het ook gekaapt kan worden door mensen die juist iets heel anders willen bereiken. Dat pleit er wat haar betreft voor, bijgevalen door Marjan, om er met juristen heel goed over na te denken. Marjan is door Bas Haring wel aan het denken gezet hoe je nu kunt bepalen "dat je iets doet wat echt in het belang van een dood natuurlichaam is." Adelijnne: "Ik zie dat onderscheid niet zo. Met name volkeren die dichter bij de natuur staan kunnen dat beter inschatten dan wij, de 'westerse' mens".

Planten en pijn

Anja is geraakt door de stelling van de filosoof Haring 'planten voelen geen pijn'. "Dat zei hij wel, maar vrij kort geleden dachten we dat van dieren ook." "Ook planten en stenen bestaan uit materie", zegt Adelijnne. Anja snapt wel dat hij dit punt maakte, om zo aan te duiden dat de mens het dichtst bij dieren staat.

Aangenaam verrast

In Oosterbeek was Bas Haring zichtbaar aangenaam verrast door de voordracht van de IVN-leden. "Ja, jullie maken een groot deel van wat ik vanavond hoopte te bereiken overbodig, namelijk het punt maken dat je op diverse manieren tegen het dilemma 'verdient de natuur een stem' aan kunt kijken."

Samenvattend kijken de dames tevreden terug op dit experiment en het vervolg. Anja: "Het was leuk om te doen en het is mooi om te zien dat het zo uitpakt. Een volgende keer zouden we binnen het grote thema 'mens & natuur' een andere invalshoek kunnen kiezen, bijvoorbeeld recreatie en natuur. Onze stem is goed gehoord."

Tekst: Paul Houtepen

Beeld: Ben Brussen

In de ban van de bloem

Natuurlijk welbevinden

In de herfsteditie van Karwij 2022 stond een persoonlijk natuurverhaal over een 'ultieme kosmische ervaring'. Over het moment waarop je lijkt op te lossen in die natuur.

Marijke Dammers raakte erdoor geïnspireerd en reageerde met deze bijdrage.

Zonder dat ik een reisje boekte, om op de oceaan te gaan wachten op het 'gigantisch grootse' van de natuur waarin ik verdwijn, had ik mijn eerste 'oplosservaring' in IJsland. Het land van ijs en vuur. Het binnenland is alleen in de zomermaanden toegankelijk. Aldaar waan je je soms in een maanlandschap. De grilligheid van afgekoelde lava maakt het een spannend landschap, de donkerte van het lavazand geeft dit landschap ook iets mysterieus. Een weidsheid, waarin ik geen menselijke aanwezigheid bespeur, mijn horizon niet vertroebeld wordt door windmolens, hoogspanningsdraden, of andere storende zaken. Aldaar word ik opgenomen in het geheel, word ik onderdeel van iets gigantisch groots. Noem het een existentiële ervaring.

Een ervaring die Augusta Peaux voor mij schitterend weet te verwoorden in de bijgevoegde tekst.

IJSLAND

Dit is de toover van dit lichte land, dat het den indruk laat als lag het ver, vreemd en onwezenlijk, op een planeet ouder dan onze aarde, een planeet in strengen ernst verstild, de eenzaamheid omgeeft haar als een dampkring. In dit land zoekt elke lijn de verste verten, keert zich aan geen afstand, aan geen ruimte of tijd, gaat maar gestadig in één richting voort door lichten dag en weer door lichten nacht en zoo afwiss'lend tot – waar is de grens? De grenzen schijnen hier gewischt, vervloeid, niet te bestaan; een andere planeet.

AUGUSTA PEAUX (1859 – 1944)

Nu zal niet elke lezer naar IJsland reizen, echter deze ervaring, van opgenomen te worden in iets groots, daarvoor kan ik ook 'thuisblijven'. Mijn loopje en bloemen zijn alles wat ik nodig heb. Als ik, tijdens determineeravonden van de KNNV, ijverig op zoek ga naar de hoeveelheid meeldraden of stamperen in een bloem. Of me buig over de diversiteit in het uiterlijk van de tongetjes in grassen.

Dan verdwijnt op een gegeven moment de technische kant van mijn zoektocht. Door middel van mijn loopje word ik de wereld van zo'n bloem ingezogen en ervaar ik de grootsheid van de natuur. Ik mag me daar dan onderdeel van voelen

*Tekst: Marijke Dammers
Beeld: Corlène van de Camp*

samen vernatuurzamen met Karin Wopereis

Met biodiversiteit ben je nooit uitgeleerd

In het voorjaar van 2022 was ecologe Karin Wopereis gastdocent in de cursus 'Groene Diversiteit van de Veluwezoom'. Zij is ook de trekker van het biodiversiteitsplan van de gemeente Rheden. Alle redenen om eens met Karin te gaan bomen over samen verNATUURzamen op de Oost Veluwezoom! Ben Brussen interviewt haar over haar drijfveren.

Karin woont met haar partner en twee kinderen in het mooie landschap van de Liemers net even buiten Didam. Geboren te Lichtenvoorde begon Karin haar opleiding aan de Middelbare Agrarische School, MAS te Doetinchem. Vervolgens koos zij de opleiding Wildlife Management aan Van Hall Larenstein University te Leeuwarden, maar veranderde van studierichting naar Bos- en Natuurbeheer bij Van Hall Larenstein in Velp.

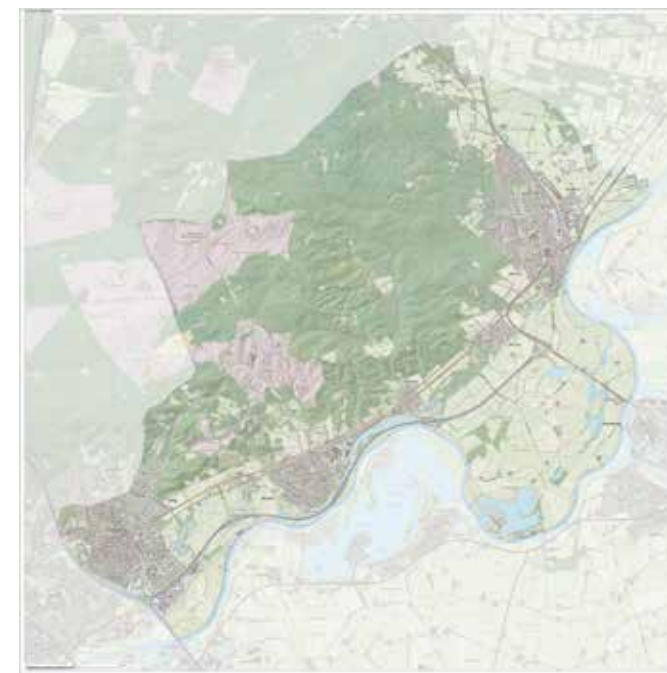

Adviseur ecologie

Karin startte haar beroepsleven in de advieswereld. Na enige jaren vond ze dat haar inspanningen te weinig impact hadden, ze wilde meer bereiken. Daarom trad zij als adviseur groene projecten in

dienst bij de gemeente Doetinchem. Sinds februari 2021 is Karin in de gemeente Rheden actief als ecoloog of Adviseur ecologie en natuurwetgeving bij het Team Woon- en Leefomgeving. Eén van haar eerste taken was het schrijven van een biodiversiteitsplan.

In het voorjaar van 2022 was Karin, naar volle tevredenheid van de cursisten, gastdocent bij IVN Oost-Veluwezoom op een van de lesavonden van de cursus 'Groene Diversiteit van de Veluwezoom'. De werkgroep Duurzame Veluwezoom leverde al een bijdrage aan de uitvoering van het biodiversiteitsplan. De actie 'nectarkroegen', de eerste activiteit van dat plan, is gericht op bewustwording van bewoners. De tuin van de IVN cursuslocatie de Klaproos in Rheden is voor dat doel met een nectarkroeg verrijkt.

Op de overgang van rivier naar heuvrug kan de biodiversiteit groot zijn

Het gaat niet zo best met de biodiversiteit in Nederland en op de Veluwezoom. Genoeg om je zorgen over te maken. Dat maakt jouw werk bij de gemeente niet gemakkelijker. Wat maakt dat jij iedere morgen weer met plezier aan een werkdag begint?

Het is voor mij echt een missie om iedereen het belang van biodiversiteit te laten inzien. Ik ben op dit moment ontzettend blij dat binnen het 'op weg naar een natuur inclusieve samenleving'-beleid van de gemeente Rheden het biodiversiteitsplan unaniem door de gemeenteraad is vastgesteld. Inclusief budget en uitbreiding van uren!

Ik ben erg tevreden met het plan. We zijn vorig jaar september begonnen met het uitrollen ervan en het eerste concrete resultaat is een feit. De eerste 100 nectarkroegen van 1 m2 staan inmiddels in tuinen van onze inwoners. Deze zijn vorig jaar in december onder de inwoners van Rheden verdeeld. Binnenkort start er een nieuwe enthousiaste collega die meehelpt met het uitrollen van het gehele plan en gaan we snelheid maken. In maart gaat het pas echt beginnen!

Nectarkroeg

Een nectarkroeg is een strook met verschillende natuurlijke droogtebestendige bloeiende planten en bloembollen. Insecten kunnen hier volop voedsel vinden in de vorm van nectar en stuifmeel. Daarmee draagt de nectarkroeg direct bij aan de overlevingskansen van insecten en indirect aan de overlevingskansen van veel vogels en andere dieren. Dat zijn belangrijke ecologische schakels! Ook met kleine maatregelen kunnen wij ons samen inzetten voor de natuur en het behoud van de biodiversiteit.

Jouw werk is op dit moment voor een groot gedeelte toegespitst op de biodiversiteit in de Gemeente Rheden. Heb je daarbij ook een persoonlijke missie?

Persoonlijk geloof ik sterk in het ombuigen van het gezegde 'onbekend maakt onbemind' naar 'bekend maakt bemind'! Het maakt dat mensen hun eigen belang laten lopen voor het algemeen belang. Allemaal kunnen en moeten we een steentje bijdragen aan een gezondere balans om de teruggang in biodiversiteit te stoppen en waar mogelijk te herstellen. Mijn persoonlijke missie is dan ook mensen bewust te maken van wat biodiversiteit is en betekent voor mens en natuur. Eigenlijk zijn we als mens ook onderdeel van de biodiversiteit. Bewustwording van wat er met de

biodiversiteit op onze Aarde aan de hand is opent deuren om er wat aan te doen! Monitoren is goed, maar doen is beter!

En dan vooral wat we gezamenlijk kunnen doen om achteruitgang te stoppen en om te zetten in vooruitgang. De schouders eronder en positief blijven. Ik kan mij erg zorgen maken over allerlei wat de wereld en de natuur aangaat, dan zucht ik weer, of laat stiekem een traantje bij het lezen van het zoveelste artikel of onderzoek. Maar dan hoor ik altijd de stem van mijn vader op de achtergrond "Kom op positief, zo slecht is het allemaal niet! Er gebeuren ook mooie dingen!" Zo is dat en ik houd mij vast aan de mooie dingen. Ik ben gelukkig positief ingesteld, al is er veel om pessimistisch over te zijn. Soms ben ik blij met het idee dat 'soorten' zelf niet zien dat ze uitsterven.

Wat of wie heeft jou geïnspireerd te doen wat je nu doet en hoe inspireer jij anderen?

Niet een persoon, maar mijn verblijf in een aantal landen hebben mij geïnspireerd. En dat begon al vroeg in mijn leven. Mijn moeder is Zwitserse en in mijn jeugd heb ik, doordat mijn ouders een horecazaak hadden, vele zomers bij mijn opa en oma in Zwitserland doorgebracht. Mijn opa inspireerde mij, hij was echt een man van de bergen; altijd buiten en bruin met grote bakkebaarden, de rust zelve en veel kennis. Ook bij mijn oom op de boerderij hoog in de bergen was ik veel te vinden. De 16 Simmentaler koeien melk hij nog in een oude grupstal met een krukje, dat kun je je nu niet meer voorstellen. De rust, de dieren, natuur, ruimte, het eenvoudige leven en vrijheid die je dan ervaart hebben mij geïnspireerd. Maar ook het keiharde werken van mijn ouders, hun passie, toewijding en nuchtere kijk op het leven.

Mijn passie voor de natuur is verder gegroeid tijdens mijn stages in Texas USA en Rusland. In het laatste land heb ik voor mijn studie een wolvenproject gedaan. Toen heb ik met zeer ervaren en bekende Russische wolvenexperts mogen samenwerken. Tenslotte, als er dan toch iemand genoemd moet worden, ben ik gefascineerd door de films en boeken van David Attenborough.

Wat is jouw favoriete plant en dier op de Veluwezoom?

Echt een favoriete plant of dier heb ik niet, dat zijn er zoveel. Ik hoorde onlangs nog een fragment in vroege vogels over zombiemieren. Mieren die veranderen van gedrag door een schimmel. Ook een fascinerend insect vind ik bijvoorbeeld de

bijenwolf die onder meer is aangetroffen op het Rozendaalseveld. Het is toch een hoogstandje van Moeder Natuur dat het aantal verlamde honingbijen bij een eitje het geslacht bepaalt!?

Ecologisch weetje over de bijenwolf

Het is geen bij, het is geen wolf maar een solitair levende graafwesp! Het vrouwtje jaagt op honingbijen, verlamt ze en neemt ze mee naar het ondergronds nest. Daar legt het vrouwtje de bij of meerdere bijen, bij een eitje. Zodra de larve uit is vreet deze de verlamde, en dus nog lekker verse honingbij op. Het mannetje is een veel kleinere onschuldige bloembezoeker en doet dit niet. Het aantal honingbijen bepaalt het geslacht! Een of twee bijen geeft een mannetje en bij meer bijen wordt de larve een vrouwtje. Deze zijn dus ook groter!

Bijenwolf (*Philanthus triangulum*)

Wat doe je zelf thuis aan het verbeteren van de biodiversiteit?

Allerlei nestkasten aangebracht voor uilen, kauwen, mussen. Ook probeer ik op ons erf zoveel mogelijk bloei en variatie te krijgen, dat is iets waar ik telkens mee bezig ben. Wij leven op het platteland en hebben vele soorten vogels op ons erf, maar vooral ook veel huismussen. Het zijn er inmiddels zo'n 50 en die eten flink mee met onze dieren. De mannetjes slapen gemeenschappelijk en kunnen soms de boel goed bevuilen in de open kapschuur! Mijn man is daar soms iets minder blij mee.

Wat is voor jou nog meer een belangrijk actueel onderwerp?

Recreatiezonering. Dat helpt om rustplekken te behouden en te creëren en plekken waar mensen hun gedrag moeten afstemmen op de natuur. Dat speelt op de Veluwezoom, maar ook in de uiterwaarden en in het klein in toekomstige projecten van de gemeente.

Wat vind je van de terugkeer van de wolf?

Natuurlijk is de terugkeer van de wolf een zegen voor onze natuur en biodiversiteit. Nadat de laatste wolf in 1897 in ons land werd gezien, is deze icoonsoort weer terug! Wolven en mensen kunnen goed naast elkaar leven.

Maar er is ook altijd nog het 'Roodkapje-syndroom'. Niet dat ik daar in geloof. Het risico om als mens gebeten te worden door een wolf is verwaarloosbaar klein. Het is ook belangrijk vee, zoals schapen, goed te beschermen.

Wat zou je nog tegen het IVN Oost-Veluwezoom willen zeggen?

Tot nu toe ben ik blij verrast met de samenwerking. Het IVN kan een belangrijke, neutrale en educatieve rol spelen bij het uitrollen van het biodiversiteitsplan. Bekendheid en liefde zijn de sleutelwoorden tot succesvolle gezamenlijke missie. Ik zou daarvoor heel graag met geïnteresseerde en enthousiaste betrokkenen een bijeenkomst willen organiseren om van gedachten te wisselen. Samen bekijken hoe we dit kunnen promoten en uitdragen, samen verNATUURzamen.

Tot slot: wat zou je de lezer van dit interview willen meegeven?

De biodiversiteit verbeteren kan iedereen, overal!

De komende tijd zal Karin zich inzetten om het biodiversiteitsplan van de Gemeente Rheden verder uit te rollen. We komen we haar vast en zeker snel weer tegen.

Tekst: Ben Brussen

Beeld: Wikimedia Commons/Rudolphous;

Wikipedia/OpenTopo

Duurzame bosbouw, wat is dat?

Uitdagingen van natuurvolgend bosbeheer

De actuele aandacht voor duurzaamheid en biodiversiteit is opvallend groot. Dit leidt in de discussie over bosbeheer in Nederland vaak tot zwart-witstellingen en onrealistische denkbeelden. Daarom zijn enkele kanttekeningen als nuancering wel op zijn plaats. We nemen als uitgangspunt dat duurzaamheid van het biotoop 'bos' vooropstaat bij het beheer. Dit was rond 1950 al het uitgangspunt van de gezaghebbende bosbouwer Herman Knuchel.

Uitkapbos, Sonsbeek Arnhem

Onderaan beginnen: de groeiplaats

Begin 19^e eeuw was nog maar 1% van ons land bebost. Woeste grond, heide en zandverstuiving, gebieden met een uitgeputte bodem: daarvan was er genoeg. Indertijd was er meer dan 80.000 hectare stuifzand. Ongeveer de oppervlakte van de huidige provincie Flevoland. Veel van ons tegenwoordige bos is sinds 1890 door Heidemij en Staatsbosbeheer op onze armste gronden geplant als beschermingsmaatregel tegen stuifzanden. Uitgeploegd zand met diep verstopt grondwater. Wat kon daar groeien? De zachte berk, met hout van weinig betekenis, en de grove den, destijds gewild als stuthout in de mijngangen en voor andere toepassingen. Met de groei van het dennenbos kwam zowaar ook iets van bodemvorming op gang.

Allemaal jong bos

Bos groeit niet snel, het duurt wel even voordat zich serieuze natuurlijke ontwikkelingen voordoen. Men moet zich daarom te allen tijde realiseren dat de meeste huidige bossen in Nederland relatief jong zijn.

Dennenaanplant op stuifduinen

Verhaal van licht en duister

Er zijn voorbeelden van 'natuurvolgend bosbeheer' die vooral ontleend worden aan de Zwitserse en Zuid-Duitse praktijk. Men spreekt daar over Plenter- of Dauerwald, in goed Nederlands 'uitkapbos'. Welke soorten worden daar vooral toegepast? Fijnspar, douglas, zilverden en beuk. Natuurlijke soorten voor ons gebied zijn: zomer- en wintereik, ruwe en zachte berk, linde, grove den en beuk. Uitgezonderd de beuk zijn dit typische lichtbehoevende soorten, ze vragen veel meer oppervlakte per opgroeiende boom dan de Duitse soorten. We kunnen de situaties daar en hier dus niet zomaar vergelijken.

Natuurlijke verjonging

Duurzaam beheer en natuurlijke verjonging van bos gaan hand in hand. De praktijk laat zien dat alleen met heel veel prikkeldraad rond opgroeiende bomen van die natuurlijke verjonging wat terecht komt. Ree, edelhert en het wild zwijn doen zich tegoed aan de jonge aanwas. Groepsgewijs inrasteren van verjonging is - net als het per exemplaar afschermen met kokertjes - een lelijke en ongewenste kunstgreep.

Natuurlijke verjonging van beuk op Beekhuizen

Wat nodig is in dit soort gebieden is een forse inperking van de wildstand. In normaal Nederlands: meer en anders jagen. Dit alles kan mede bereikt worden door inzet van... de wolf. Aanwezigheid van wolven geeft ander fourageer- en verplaatsingsgedrag van wild in het gebied, waardoor natuurlijke verjonging veel meer kans heeft.

Het uitkapbos in regulier beheer

Vroeger stond in Nederland het meeste 'bos' gelijk aan houtteelt met economische onderbouwing en renterekening. Maar wie meent dat er aan de mooie bossen in het Zwarte Woud geen economische onderbouwing te pas komt, vergist zich: het zijn bij uitstek productiebossen! Het gaat vooral om hellingbossen die bescherming moeten bieden tegen lawines. Hun oorsprong is al enkele eeuwen oud, het Plenterwald is daar sinds generaties al een gegeven. Geen initiële kosten, herplantkosten, dunningskosten, voordat het moment van de oogst aanbreekt. Want er wordt geoogst! Alleen is dat heel beperkt in volume, met verschillende diktes en verdeeld over een zeer lange tijd. Het bos merkt er zelf niets van...

Het is zeker niet zo dat de Nederlandse bosbouwer van destijds niet geïnteresseerd was in biotoop-opbouw of duurzaamheid. Integendeel, eind 19^e eeuw lezen we in de literatuur al over deze moderne denkbeelden. Her en der in het land vinden we voorbeelden van bouseigenaren die al vroegtijdig en intensief bezig waren met natuurvolgend bosbeheer. Neem in onze regio Middachten of Sonsbeek.

Zij konden dit, omdat landgoederen voldoende geld beschikbaar hadden, maar vooral omdat de groeiplaats ter plaatse dit ook toeliet! Waar dit niet het geval was lagen de beheeraccenten gewoon anders: recreatie bestond nauwelijks, biodiversiteit als doel was daar niet aan de orde.

Daar zijn wetten en regels tegen

Het grootste probleem voor natuurvolgend bosbeheer zijn de beleidsmaatregelen waaraan SBB en Natuurmonumenten vanwege subsidies gebonden zijn. Particuliere eigenaren zijn vrij hun motivatie en einddoelen te kiezen; bij genoemde natuurorganisaties ligt dat toch wat anders. Een voorbeeld: er zijn Natura2000-richtlijnen die de ontwikkeling van heide en stuifzanden verplichten ten koste van bestaand bos. Dat blijkt juist daar waar natuurvolgend bosbeheer een volgende stap in de beheeraanpak had kunnen zijn. Dit heeft in de periode 2013 tot 2021 geleid tot netto afname van de oppervlakte bos in Nederland. Dit bosverlies wordt ook nog eens deels gecompenseerd door grootschalige, uniforme aanplant in terreinen elders: we beginnen daar dus helemaal vanaf nul met de ontwikkeling van het bosbiotoop. Op die manier maken we zelfs geen gebruik van het voordeel van de al op gang gekomen bosbodem-ontwikkeling op arme gronden.

Losse opmerkingen

Natuurvolgend bosbeheer in Nederland is geen vanzelfsprekendheid. Zeker niet, als je rekening houdt met bedrijfseconomische belangen - iets wat heel gewoon is in de gebieden waar uitkapbos de regel is. Daarbij mag men historie en groeiplaats niet uit het oog verliezen: de huidige situatie heeft een reden en ontstaansverhaal. Verder stelt de zeer uitgebreide soortenlijst van productiegebieden (denk aan Hof te Dieren, Twickel) serieuze vraagtekens bij parkachtige beheermethodieken die door bijvoorbeeld Natuurmonumenten op Beekhuizen worden gehanteerd. Ook verdient de voorkeur voor loofhout vanwege een mogelijk, hooguit marginaal verdampingsvoordeel aandacht. Als dit consequent wordt doorgevoerd betekent dit verlies van soorten als de zwarte specht en de raaf, omdat beide soorten niet zonder uitgebreide naaldbossen kunnen.

Tot slot doen de begrippen 'biodiversiteit' en 'duurzaamheid' het goed in modieuze trends waarmee projectontwikkelaars, boomkwekers en bedrijven die zich toeleggen op (her-)beplanting van terreinen hun voordeel doen. Niet alles wat blinkt is goud.

Tekst en beeld: Peter Sinon

Bijspijkeren: geluiden in de natuur

Iedereen kent wel cursussen voor het herkennen van vogelzang, maar er is zoveel meer te horen in de natuur. Hoorbaar, of ook vaak niet hoorbaar met het blote oor. Baudewijn Odé zal ons deze bijspijkeravond meenemen in geluiden in de natuur. Wat kan je zelf met geluiden, wat heb je nodig en welke soorten geluiden zijn er.

Baudewijn Odé is regelmatig met materiaal en verhalen in 'Vroege Vogels' op zondagmorgen op de radio te horen. Hij heeft meegewerkt aan geluiden in diverse Nederlandse natuurfilms. Kom maar naar hem luisteren! En wie wil, kan het geleerde aansluitend toepassen in de korte vogelcursus ...

Datum en tijd: woensdag 29 maart 2023 om 19:30 uur

Plaats: gebouw de Klaproos, Korenbloemstraat 21 in Rheden

Aanmelden is niet nodig.

Korte vogelcursus in april

In april 2023 organiseert IVN Oost-VeluwezooM weer een korte cursus over de wonderlijke wereld van de vogels. Als we bedenken dat vogels al meer dan 100 miljoen jaar op Aarde zijn en de mens nog maar één miljoen jaar, dan kunnen wij nog veel leren van vogels. Hoe ze overleven, hoe ze soms fluitend door het leven gaan. Doel van de cursus kennis te maken aan de hand van verhalen en voorbeelden. Daarbij kunnen cursisten uiteraard ook eigen ervaringen naar voren brengen. De cursus bestaat een 'theorieavond' op woensdag plus een ochtendexcursie op zaterdag. Tijdens de excursie gaan kleine groepjes van maximaal 10 personen op zoek naar de verschillende vogels die in het bos te horen en hopelijk ook te zien zijn.

De cursusavond is op woensdag 12 april van 19.30 – 21.30 uur in gebouw de Klaproos aan de Korenbloemstraat 21 in Rheden.

De ochtendexcursie op zaterdag 15 april start om 9.00 uur, deze duurt 2,5 uur en is in park Beekhuizen bij Velp.

De kosten voor deze cursus zijn 10 euro per persoon. Wie meer informatie wenst of zich wil aanmelden kan terecht op de afdelingswebsite onder het kopje *activiteiten > cursussen*.

Beeld: Zwartkop foto IVN

Over emoties bij dieren

En wat die zeggen over onszelf

Frans de Waal (1948) is bekend geworden, wereldberoemd kun je ook zeggen, door zijn onderzoeken naar met name primaten. Kijk maar eens op Wikipedia naar zijn indrukwekkende staat van dienst.

Mama's laatste omhelzing heb ik inmiddels twee keer helemaal gelezen. Beide keren las ik het snel uit. Beide keren dacht ik: "Ik wilde dat ik alles kon onthouden." Wat ik zo bijzonder vond aan dit boek, tracht ik hieronder uit te leggen.

"We maken ons zelden zorgen over iets wat ons niet raakt"

Tijdens onze IVN-cursus over klimaatverandering ging het vaak over de rol van de natuur en dus ook over de plaats die dieren innemen in onze maatschappij. En hier zie je meteen een dogma. Ik schreef ónze maatschappij. Moet dat niet zijn dé maatschappij? Wij mensen, een primate-soort, vinden onszelf geweldig en plaatsen onszelf op een enorm voetstuk. Frans de Waal laat stap voor stap zien wat het resultaat is van evolutie en geeft een kijk in onze vooroordelen, veronderstellingen en wetenschappelijk onderzoek. Daarbij gaat hij dilemma's niet uit de weg en laat hij zien dat consequent gedrag

op basis van wat we nu weten, niet altijd gemakkelijk is. Zo schrijft hij: "Ik ken misschien geen waardigheid toe aan een mug in mijn slaapkamer of aan onkruid in mijn tuin, maar ik ben me ervan bewust dat dit keuzes zijn die mezelf goed uitkomen."

"De drang tot conformeren is immens"

De laatste jaren wordt meer onderzoek gedaan naar de overeenkomsten tussen mensen en andere dieren. Zo is bijvoorbeeld de stressreactie van een spreker vergeleken met de reactie van de toehoorders. Het verband dat de onderzoekers aantroffen, is hetzelfde verband dat bij een stressonderzoek bij woelmuizen is aangetroffen. Dit duidt, aldus De Waal, op een gemeenschappelijke evolutionaire oorsprong.

De parallellen die er zijn tussen emoties van de primate mens en overige (zoog)dieren, legt De Waal op een overtuigende en begrijpelijke wijze uit. Hij gebruikt aansprekende voorbeelden en ook daardoor leest het boek als een trein.

Soms geven we taal teveel gewicht en vaak slaan we mede daardoor de plank mis. Heel lang zagen we planten en dieren meer als een ding dan als levende wezen met gevoel en bewustzijn. Frans de Waal legt in dit boek uit dat we dit verkeerd zagen. Veel dieren kunnen beslissingen nemen, hebben gevoel, kunnen verdrietig zijn, enzovoort. Toch is nog niet iedereen overtuigd. Neem bijvoorbeeld de discussie of dieren pijn kunnen voelen. Nog steeds denken veel mensen dat vissen geen pijn voelen omdat ze geen 'au' roepen.

Onlangs hoorde ik Frans de Waal in een podcast over zijn nieuwe boek: *Anders, gender door de ogen van een primatoloog*. Ik krijg nu al zin om dat ook te lezen.

Richard van Gelder

Frans de Waal: Mama's laatste omhelzing – over emoties bij dieren en wat ze ons zeggen over onszelf

314p. Atlas Contact 2019 ISBN 978 90 450 3429 4

EXCURSIE- EN WANDELPROGRAMMA

Zondag 26 maart 14.00

Rozendaalse Bos – bos, natuur, cultuurhistorie

Start: P. kasteel Rozendaal,
Beekhuizenseweg, Rozendaal

Zondag 2 april 14.00

Ontluikend voorjaar op landgoed Larenstein

Start: P. Hogeschool Van Hall/Larenstein,
Larensteinselaan 26 A, Velp

Maandag 3 april 09.30 uur

Wat de adel onze natuur bracht

Start: P. Kasteel Middachten, De Steeg

Zondag 23 april 14.00 uur

Natuurlijk welbevinden

Start: P. Snippendaalseweg bij rotonde
Arnhemsestraatweg, Rheden

Maandag 1 mei 09.30 uur

Voorjaar in Park Rhederoord

Start: P. voorplein Landgoed Rhederoord,
Parkweg 27, De Steeg

Zondag 7 mei 14.00 uur

Nieuwe natuur in de Velperwaarden

Start: P. gemaal de Volharding,
Lathumseweg 2, Velp

Zondag 21 mei 14.00 uur

Gevolgen van klimaatverandering in de bossen

Start: P. Beekhuizenseweg, Velp t.h.v.
buitenplaats Beekhuizen

Maandag 5 juni 09.30 uur

Bomenwandeling in Ellecom

Start: P. Sterrebos, Zutphensestraatweg, Ellecom

Zaterdag 10 juni 14.00 - 16.30 uur

Waterdientjes zoeken voor kinderen / slootjesdagen - zie website

WANDELPROGRAMMA IVN EERBEEK

(zie ook ivn-eerbeek.nl)

Zondag 16 april 06.45 uur

Voorstonden. Vroege vogels

Start: Parkeerplaats Natuurmonumenten
Voorsterweg 144, Brummen

Zondag 23 april 14.00 uur

Huis 't Velde. Voorjaar

Start: P. plaats Vordenseweg 2 Warnsveld
Wandeling samen met IVN Zutphen

Vrijdag 12 mei 21.00 uur

Voorstonden. Vleermuiswandeling

Start: P. Natuurmonumenten
Voorsterweg 144 Brummen

Zondag 21 mei 14.00 uur

Kasteel Ter Horst. Lente

Start: P. kasteel,
Hoofdweg 74, Loenen (gld)

Zondag 18 juni 14.00 uur

Avondwandeling. Empese & Tondense heide

Start: P. Natuurmonumenten
Hallsedijk, Empe

Aanvragen:

Wandelingen

excursies@ivnoostveluwezoom.nl

Scholenwerk

scholen@ivnoostveluwezoom.nl

Rondleiding IVN-tuin

ivn-tuin@ivnoostveluwezoom.nl

Bijspijkeren: over Geluiden in de natuur

woensdag 29 maart 2023 19:30 uur

locatie: de Klaproos, Korenbloemstraat 21 Rheden

PROGRAMMA KNNV ARNHEM

Zie agenda op knnv.nl/arnhem